

7. První zmínky z Ameriky

Někteří významní Mohawkové, jako byl třeba Sa Ga Yeath Qua Pieth Tow, se vypravili dokonce i do Londýna. Tam jej v roce 1710 zpodobnil Jean Verelst. Wikimedia Commons ←←

Britové i Francouzi se snažili získat v Novém světě své spojence. Takto nějak jednal v roce 1680 Sieur de La Salle s obyvateli v oblasti Illinois (George Catlin, 1848). Foto NGA

O objevech Islandců z přelomu milénia kdesi v mořích na západě psal již Adam Brémský kolem roku 1075, když zmiňuje v oceánu *mnohými nalezený* „ostrov, který se nazývá Vinland“ (Winland).⁴¹⁰ Ovšem už v jedné ze dvou prvních „zpráv“ o činech bílých Evropanů v Americe, tedy v severské *Sáze o Eiríkovi Zrzavém* ze 13. století, která referuje o pár set let starých vikingských výpravách na Helluland (Země plochých kamenů, asi Baffinův ostrov), Markland (Země lesů, asi Labrador) a Vinland (Země vína či Země pastvin, nejspíše Newfoundland), se hned hovoří o střetu s domorodci, jejichž muži měli „tmavou pleť, zlé vzezření, tvrdé vlasy, velké oči a široké líce“.⁴¹¹ Seveřané se záhy po prvních výměnách věcí s místními *skrælingy*, domorodými Řvouny (ze staroseverského slova *skrækja* pro „řvát“ či „ječet“) anebo Vysušenými kůžemi (ze základu *skrá* pro zvířecí „sušené kůže“ nošené Inuity i lidmi kultury Thule), dostali do boje, když je vyděsil bučící býk středověké expedice putující až z Evropy.

„Země!“ Prvními Evropany, kteří užili novou zemi, Vinland, byli Vikingové. Takto si představoval objev Ameriky malíř Christian Krohg (1893). Foto Google Art Project

Američané, plující v kožených člunech, měli prý praký i hole metající koule. Indiánům či Eskymákům se bránila i těhotná Freydís, Eiríková dcera: „Kráčela jen zvolna, protože nosila pod srdcem [dítě]. Přesto však šla za nimi do lesa a skrælingové se ji jali pronásledovat. Jak běžela, uviděla mrtvého muže. Byl to Torbrand Snorrason a měl hlavu rozraženou plochým kamenem. Vedle něho ležel meč. Chopila se ho a postavila se na odpor. Když ji skrælingové dohonili, obnažila prsy a začala do nich bít holým mečem. Toho se skrælingové lekli a dali se na útěk k lodím a odpulili.“⁴¹² Dle ságy padlo jen pár Severanů, ale spousta indiánů. Přesto příchozí viděli, že by tam „museli žít v neklidu a strachu“, takže se vydali domů. Z prvního střetu kultur tedy není zřejmé, co by se dál dělo se zabitými bělochy a zda byl úder na plošně rozraženou hlavu jen náhodným výsledkem útoku, anebo třeba i pokusem o skalpáž.

Zřejmou zmínku o braní trofejí neobsahuje ani druhý z klíčových zdrojů o dávném objevování Ameriky, nejspíše ještě mírně starší *Sága o Gróňanech* z přelomu 12. a 13. století. Pojednává rovněž o dění ve Vinlandu, založení osady Leifsbúðir i bojích s tamními obyvateli. Thorvald byl při prvním ze střetů – opět s takzvanými skrælingy – zabit šípem: „Já tu mám ránu pod paží. Šíp proletěl mezi

Jedněmi z prvních indiánů, s nimiž se Evropané stýkali, byli lidé z Virginie. Václav Hollar, původem z Čech, takto zpodobnil jednoho z nich – včetně tetování (1645). Foto MET

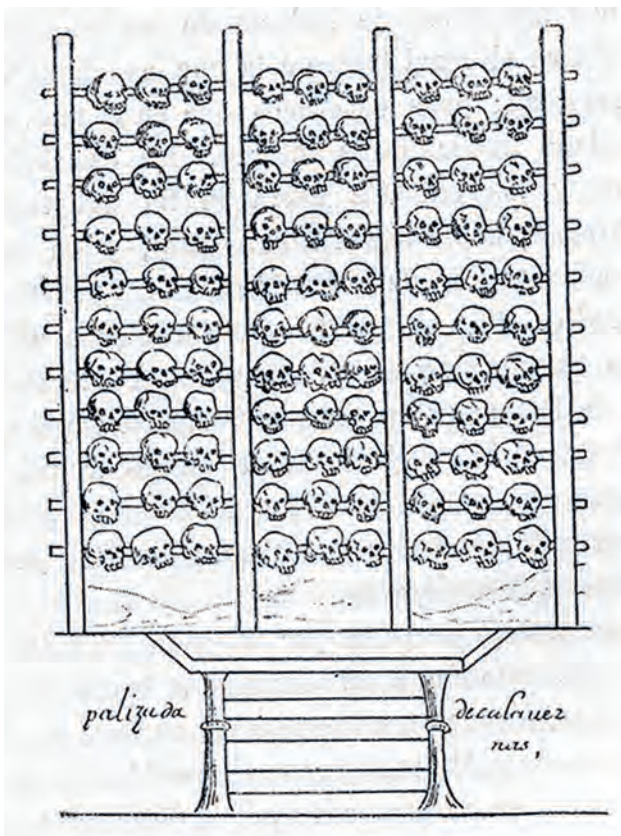
lodní obrubou a štítem a do podpaží. Tady je ten šíp a bude to má smrt. Radím vám teď, abyste se co nejdřív vydali na cestu domů.“⁴¹³ Po další výpravě Thorfinna Karlsefniho a etapě, kdy spolu obě etnika vyměňovala zboží, došlo k dalším konfliktům – „a mnozí domorodci padli,“ uvádí spis – i rozhodnutí vrátit se do Grónska.⁴¹⁴ Z této ságy posléze vycházel Helge Ingstad se svojí manželkou archeoložkou Anne Stineovou, jimž se podařilo na kanadské lokalitě L'Anse aux Meadows v šedesátých letech 20. století najít ruiny tří severských domů, malou kovárnu i železné hřebíky. A teprve nedávno, v roce 2022, vědci Margot Kuitemsová a Michael Dee s kolegy publikovali v magazínu *Nature* objev, kdy byl poražen strom užitý ke stavbě, což přináší jasný „důkaz, že Vikingové byli na Newfoundlandu přítomni v roce 1021“; jistě od jara, kdy došlo ke skácení.⁴¹⁵ Stalo se tak díky zpřesněnému datování radioaktivního izotopu ¹⁴C a znalostem výkyvů hladiny kosmického záření,

čehož chtějí autoři v budoucnu využívat k „absolutní dataci“ mayských památek. Na rok přesně!

Právě tam, v mexické Mezoamerice, byli s odřezáváním hlav i prokazatelným skalpováním konfrontováni první španělští conquistadoři a pak i pozdější dobrodruzi či misionáři v Severní Americe. Příchozí si všímali, třeba u vyspělých Mayů, na stěnách svatyní vyobrazených scén, kde „význační bojovníci stojí na zádech poražených nahých nepřátel nebo v rukou drží jejich odseklé hlavy, zatímco orli a pumy hodují na lidských srdcích“.⁴¹⁶ Známe i časné písemné zprávy. Evropany šokoval rozsah lidských obětí a zabíjení zajatců v aztéckém Mexiku. Znamé a spolehlivé jsou záznamy otce Bernardina de Sahagún, jenž přišel jen krátce po conquistě (1529) a vyprávěl, jak bývala na schodech obětovaným lidem vyříznuta srdce a jak byla lidská těla čtvrcena, zpracována, „stahována z kůže“ (praxe zvaná *neteotquiliztli*, kdy po obřadu Xipe Tóteca kněží nosili stažené kůže po řadu dní na sobě), hrály se ve svátek *tlacaxipehualiztli* šarvátky se zástupci téhož boha, již „byli oblečeni do kůží lidí, kteří byli během této slavnosti zabiti a staženi z kůže, přičemž všechny kůže byly ještě čerstvé a tekla z nich krev“.⁴¹⁷

Pro účely této knihy je zajímavá Sahagúnova pasáž, která zmiňuje rituální důležitost (kořistních) kadeří z obětí: „Zajatcům, které zabíjeli, vytrhávali sami jejich majitelé vlasy z temene, jež si pak nechávali jako relikvie. Toto dělali před ohněm zapáleným v *calpulli*. Když pánové své otroky vedli do chrámu, kde měli být zabiti, drželi je za vlasy, a když s nimi stoupali po chrámových schodech, tu někteří ze zajatců omdlévali, a jejich majitelé je proto za vlasy dovedli až ke špalku, na němž měli zemřít...“⁴¹⁸

Františkán, jenž se vyptával i místních obyvatel a pamětníků, se zmiňoval též o regálech – nebo spíše stěnách či stojanech – plných lidských lebek, takzvaných *tzompantli*, které byly s lebkami obětí zasvěceny Mixcóatlovi, Hadu oblaků. Šlo o „do země zatlučené čtrnáct stop vysoké trámy, v nichž byly v pravidelné vzdálenosti otvory a těmi byly prostrčeny tyče či násady tlusté zhruba jako rukojeť kopí či o něco více, a těchto zde bylo šest nebo osm. Na tyto tyče nabívali hlavy těch, které na počest tohoto boha zabili, a jejich obličejy byly obráceny směrem k jihu,“ zapsal Sahagún ve své *Obecné historii Nového Španělska*.⁴¹⁹

Aztékové měli obrovská lešení plná lebek – říkali jim *tzompantli*. Nahoře je chrám s hlavami z manuskriptu *Tovar Codex* (1587), níže z Duránova díla (16. století).
Wikimedia Commons

To později potvrzoval dominikán Diego Durán, *conquistador* Andrés de Tapia i dobové ilustrace v kodexech *Tovar*, *Durán* či *Borgia*. Dle Durána mělo lešení v Tenochtitlánu, *huey tzompantli*, „délku třiceti

španělských braz (asi 50,16 metru) a šířku třiceti kastilských piů (tedy 8,4 metru)“, stožáry čnely do výšky „vzrostlého stromu“.⁴²⁰ Mezi zaraženými svislými tyčemi byla šířka jedné španělské brazy (1,67 metru), prostory mezi „pásky“ lebek měly na výšku 42 centimetrů, takže na jedné tyči mohlo být prý dvacet hlav. Tento zápis dost možná největšího mexického lešení *tzompantli* (čili „velkého stojanu lebek“ v nahuatlu) využil v roce 1983 antropolog Bernard R. Ortiz de Montellano, aby po zahrnutí všemožných aspektů (jako výšky mezoamerických stromů, reálné šíře tehdejších mozkoven indiánů asi 14,9 centimetru či námitek matematiků) došel ke kvalifikovanému výpočtu: „Hlavní stojan v Tenochtitlánu mohl obsahovat maximálně 60 tisíc lebek (při jedenácti na jedné tyči), ale pravděpodobně o dost méně, neboť nebyl vyplněn celý prostor popsany Duránem.“⁴²¹

Dává nám to ale jistou představu o rozměru lidských obětí u Aztéků i způsobů, jak pro ně byly důležité dekapitované lidské hlavy. Co se dělo s tolika dolů sejmutými kšticemi, se zbylými vlasy? Přesně nevíme, ale máme pár indicií: rituální specialisté, ministranti, dle Durána z hlav odstraňovali „maso, svalovinu a chrupavky“ ostrými obsidiánovými břity a noži z rohovce, přičemž za „zvláštních okolností nechávali *dlouhé, černé a krví nasáklé vlasy* na rámech“ dotvářet pochmurnou vizáž z lebek obětovaných; podle františkána Motoliní (Toribia de Benavente) hlavy obětované či zvláště získané v bitvách „stahovali“, a když to byly výjimečně důležité osoby, tak je „*stáhli i s vlasy* a vysušili do úschovy“.⁴²² Mocná síla z vlasů, *tonalli*, tím prýštila do monumentu.

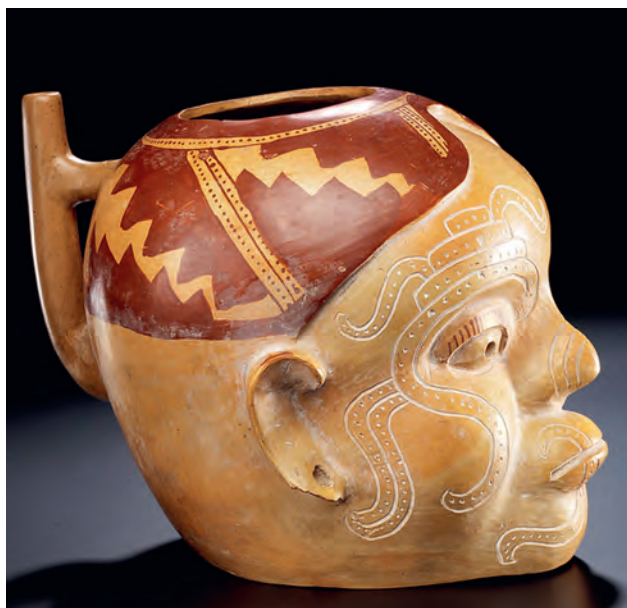
Každopádně existenci obrovských makabrozních stojanů *tzompantli* potvrzují archeologové, kteří pod hlavním městem Mexika nalézají stovky lebek s prořazenými dírami k „navléknutí“ na trofejné-obětní tyče... Jedny z prvních byly objeveny v letech 1960 až 1965 v Tlatelolcu, části mexické metropole: „Podle názoru archeologa Eduarda Contrerasa byly vlasy, mozek, oči, jazyk a jiné masité části zřejmě odstraněny z lebek předtím, než byly perforovány a vystaveny na *tzompantli*.“⁴²³ Přestože humanističtí učenci léta pochybovali o reálné existenci lešení s hlavami, dnes už není pochyb. Nedávno přibýly další důkazy. Nově odhalené ostatky, díry po kůlech i odkrytá část jedné věže z lebek (stály před lešením asi dvě) zjevně

naznačují, že v rámech byly vskutku „tisíce lebek, odkaz průmyslu lidských obětí, který nemá srovnání“, psal v roce 2018 vědecký časopis *Science*.⁴²⁴ Podle Raúla Barrery Rodrígueza, šéfa urbánních archeologů z Národního institutu antropologie a historie mohlo mít jimi odhalené *tzompantli* na délku 36 metrů, na šířku podstavu čtrnáct (stojan tvořil jen třetinu) a na výšku pět metrů.

Příchozí Španělé vídali – do té doby – nevidané. Conquistador Bernal Díaz del Castillo, jenž napsal klíčovou zprávu *Pravdivá historie dobývání Mexika* (1568), ve stáří vzpomínal, co jako mladý voják viděl na výše zmíněném náměstí Tlatelolca: „V jednom z domů byly ve výšce trámy a na nich mnoho hlav Španělů, které Mexičané zajali v minulých bitvách a obětovali; *vlasy i vousy jim vyrostly* mnohem víc, než když byli naživu; nebyl bych tomu uvěřil, kdybych to nespatriil; sám jsem z těch vojáků znal tři, své druhy, a když jsme ty hlavy uviděli, naše srdce posmutněla; tehdy hlavy zůstaly, kde byly, ale dvanáct dní nato jsme je sundali a spolu s jinými hlavami, které Mexičané obětovali svým modlám, jsme je pohřbili v kostele, který jsme postavili,“ psal Díaz del Castillo ve 155. kapitole fascinující kroniky.⁴²⁵

Georg Friederici, jenž se historii americké skalpáže zevrubně věnoval, datuje nejranější, byť jen strohý zápis skalpování („odříznutí kůže z celé hlavy“ – údajně i s obličejem, vlasy a vousy) do roku 1520, kdy se s tímto indiánským zvykem prý setkala výprava nešťastníka Francisca de Garay v Mexiku při cestě do Pánuca.⁴²⁶ Byl prisouzen Čičimékům (obecnější exoetnonymum). Někteří autoři se zmiňují o Huastécích, indiánech, kteří chránili vysoké mezoamerické kultury před nájezdy ze severu a „stahovali *skalp spolu s kůží z tváře* svých obětí, jak ukazují i hliněné nádoby“; patrně měl takové trofeje vyčiněné z hlav Španělů spatřit v jejich svatyních i Hernán Cortés, jenž v dopisech popisuje, že „našli kůže s tvářemi, které bylo možné ještě rozeznat“.⁴²⁷

Přesnější zápis nabídl až roku 1534/1535 objevitel Jacques Cartier, jenž u Stadaconanů v oblasti Montreálu viděl „kůže z hlav pětice mužů (*les peaux de cinq testes d'hommes*) napjatých na obručích jako pergamen“, jež byly odňaty nepřátelským Toudamanům, Mikmakům z jihu.⁴²⁸ Náčelník zřejmě žádal Cartiera o pomoc proti nim.

Obávaní bývali i Huastékové, kteří brali hlavy a patrně i skalpy. Někdy měli i keramické nádoby tvarované do podoby lidských a tetovaných hlav (původem asi z let 250 až 600). Foto NMAI

V březnu 1540 se Apalačiové zmocnili dvou mužů – Simóna Rodrígueza a Roqueho de Yelves – ze slavné expedice Hernanda de Soto směřující na západ Floridy a odřízli prvnímu kšticí („korunu na hlavě“, *la corona*), čehož si dle zápisu Alonsa de

Carmona „nejvíce vážili, aby je mohli nosit na lučističku, s nímž bojovali“. ⁴²⁹ Podle Garcilasa de la Vegy Inky indiáni Rodríguezovi „urřizli hlavu, anebo lépe řečeno celý okrouhlý vršek (*todo el casco en redondo*) a odnesli jej jako svědectví, co provedli“. ⁴³⁰ Devět let nato skončil stejně i misionář poblíž Tamy Bay. Jeden zachráněný Španěl, Juan Muñoz, který byl u floridských indiánů dlouho v zajetí, později tvrdil, že mu domorodci ukazovali mnichovu pokožku s kšticí (*el pellejo de la corona*) a dali mu ji osahat. ⁴³¹

Z roku 1560 pochází zpráva další výpravy, tentokrát Tristána de Luna, k sídlišti Kríků při řece Alabamě, kteří vedli boje s nepřáteli (Napočii), a na tyčích v jednom z dobytých „měst“ našli na ústředním sloupu i vydělané vlasy, *los cabellos*, které pak byly obřadně pohřbeny. ⁴³² Otec Agustín Dávila Padilla v kronice misie uváděl: „Bylo zvykem indiánů *stáhnout hlavu mrtvých nepřátel* [z kůže] a rozvěsit kůži i lokny (*pellejo y cabellos*) urážlivě na onu žerď. Zabítych byl plno a zaplněn kadeřemi byl i sloup.“ ⁴³³

Psané doklady z jihovýchodu dnešních USA – z Floridy, Alabamy, Georgie či obou Karolín – jsou doloženy i vizuálními záznamy. Najdeme je už mezi ranými obrazy Floridy, jež po roce 1564 pořídil s Reném de Laudonnière (jenž si všiml „stahování kůže z hlav“ či „tanců stařen se skalpy“) putující malíř Jacques Le Moyne de Morgues. ⁴³⁴ Rytina číslo XV vůbec poprvé v euroamerické historii nezpochybnitelně zobrazuje skalpování! Obrazy malované po paměti vznikly až roku 1586 a jako přeslavné rytiny je roku 1591 vydal tiskař Theodore de Bry.

Výjev číslo XV nese název „Kterak Outinovi muži zacházeli s mrtvými nepříteli“ a byl inspirován reálnými zkušenostmi z vojenských výpadů na severovýchodě Floridy v okolí Fort Caroline a řeky Svatého Jana. „V těchto šarvátkách kdokoli [z nepřátel] padl, toho muži k tomu úkolu povolání přitáhli a kůži z hlavy jemu odřízli až na lebku (*capitis cutim ad cranium*)... Nosili s sebou proužky rákosu, ostřejší než ocelové ostří; a s nimi odřezávali kůži na hlavě až ku kosti zepředu nazad a všude kolem a strhávali ji, zatímco kšticice více než stopu a půl dlouhá připevněna stále byla... Pak kůže (*cutim*, skalpy) nad ohněm sušili, dokud ty nebyly podobny pergamenu... Hlavové kůže (*capitisque cutim*) navěšovali na špiče svých kopí, nesouce je domů na znamení triumfu,“

Zásadní obrázek: vůbec první vyobrazení skalpování v Americe na rytině Theodora de Bry, vydané v roce 1591. Skalp na zemi, nad ohněm i v rukou vítěze. Repro Stefan Lorant 1965

čteme v dobovém popisu rytiny indiánů Timukua (Timucua), lidí *s vysoko vyčesávanými* a svázanými chocholy, kteří do každé mrtvoly ještě střelili šíp, jak líčil malíř – kromě toho jeden z vítězů vsunuje mrtvole šíp do řiti jako doklad, že je sok „odepsán“. ⁴³⁵ Na výsledné de Bryho rytině je v levé spodní části jasně patrný řez na čele skalpovaného, jeho holá zvrásněná hlava a vedle ležící odňatá trofej dlouhých vlasů. Vítězní indiáni na obraze těla různě zhanobují; usekávají jim nohy a paže. V pravé části je zřetelně zobrazeno sušení dlouhých (nesvázaných, a tedy cizích) kadeří nad vyhloubeným ohništěm s plameny a dýmem, uprostřed nahoře v pozadí odcházejí válečníci s připevněnými ostatky lidí na tyčích – evidentně též nejméně se třemi jasně rozpoznatelnými skalpy...

Na jiné desce, s číslem XVI („Trofeje a obřady následující po vítězství“), jsou zobrazeni titíž indiáni, Timukuové, jak se srocují kolem uzurpovaných částí těl připevněných na kůly – vedle čtyř nohou až po stehna je mezi nimi rovněž trojice ukořistěných kštic: „Na místo k tomu vyvolené přinášejí nohy, paže a kůže [skalpy] poražených protivníků a za převeliké slávy je připevňují na vysoké žerdě. Posléze si mužové i ženy sednou do kruhu před tyčemi a kouzelník, držící malou figurku, začne proklínati soky a tiše je zahrnuje tisícerými kletbami... Zatímco čaroděj kleje, sednou si proti němu tři muži. Jeden z nich tluče kyjem do plochého kamene, jakmile zazní kouzla; druhí dva chraští kamínky a zrnky v tykvích jako doprovod kouzelníkových říkadel. Tak oslavují výhru,“

A další klíčová ilustrace s číslem XVI v tisku Theodora de Bry: hned tři ukořistěné kštice zdobí (vedle uřezaných nohou) trofejní sloupy, před nimiž se tančí. Repro Stefan Lorant 1965

uvádí dobový popis. ⁴³⁶ Za zmínku stojí ještě rytina XIX („Truchlící vdovy“), na které jsou ženy padlých Timukuů, jež si „na hrobech manželů svých *uřezávají své dlouhé vlasy až pod ušima a sypou je na jejich rovy, na něž posléze pro vzpomínku kladou zbraně a picí poháry pro mrtvé*. Pakliže tyto ceremonie skončí, vracívají se vdovy do svých domovů, avšak nemohou se vydati znovu, nežli jim kadeře dorostou ku zakrytí ramen jejich... Indiáni, jak muži, tak ženy, si nechávají růst velmi dlouhé nehty na prstech i na nohách. Zvláště muži si je na ruku seřezávají ze stran a brousí je do špičky. A tak, když zajmou nepřítele, mohou mu zarazit nehty své do čel jejich a zajatci tím *strhnout kůži přes obličej, což jej zraní i oslepí*,” dozvídáme se o tricích Floridánů. ⁴³⁷ Nebyly to bludy.

Roku 1565 se francouzští vojáci vydali s Utinovými (Outina) sbory proti indiánům Potano, kdy cestou překvapili trojici nepřátel v loďce: „Jeden byl zajat, zabit, *skalpován a rozsekán*, dva utekli.“ ⁴³⁸ V další tříhodinové bitvě, kdy pušky způsobovaly Potanům ztráty a vítězství bylo blízko, se však náčelník stáhnul, což Evropany znechutilo, ale ukázalo rozdíly mezi pojetím válčení. Zatímco Francouzi chtěli využít příležitosti k likvidaci, Utina byl spokojen s nájezdem, způsobením škod a stažením se, aby soka ponechal zahanbeného.

Jednou z historických postav, které na Floridě mezi indiány přímo žily, byl Juan Ortiz ze Seville. Roku 1528 byl členem Narváezovy expedice, ale padl do zajetí a byl odveden do indiánské osady

■ Kolem Velkých jezer se zabývalo kyji, jako tímto zřejmě odžibvejským (1750). Foto MET

Učita. Po mnoha dobrodružstvích, kdy byl prý málem popraven, tetován asi u Timuků či Mocósů i začleněn do nativní společnosti, jej roku 1539 našla a „zachránila“ expedice Hernanda de Soto.⁴³⁹ Jako její člen zemřel pár let nato v dnešním Arkansasu. Jeho osudy zmiňují čtyři kroniky, líčící Sotovy výpravy. Ortizův dramatizovaný životopis z nich i dalších archivních podkladů sepsal William O'Steel (1972), který nastínil, jak mohl – pozor, výjimečně tu nejde o přesný historický zápis – vypadat jeden Ortizův den během jedenácti let mezi floridskými indiány, kdy „jeho“ Timukuy napadli rivalové z jihu, Kalusané (Calusa či Caalusa, přezdívaní „divocí“). Již adoptovaný Juan viděl pomalovaného soka, jak se plazí křovím pryč i s hlavou timukuské ženy, neotálel a střílel do něj šíp – až po péřoví. Jeden z jeho přátel, Púj (Pooy), jej pochválil. „Sňal rákosový nůž z opasku

a až na kost obkrojil vršek hlavy zabitého Kalušana. Uchytil skalp prsty, strhl jej a podal Juanovi. „Běž a vysuš jej na ohněm. Vráť se a údy uřežu potom,“ pravil v knize Ortizovi, jenž málem zapomněl španělštinu, ale pak jako tlumočník se Sotem projel Floridu i území Muskogí.⁴⁴⁰ Skutečným trosečníkem z Narváezovy výpravy byl také Álar Núñez Cabeza de Vaca, jenž mezi kmeny pobřeží Mexického zálivu žil v letech 1528 až 1536. Ve svém cenném díle *Ztroskotání* (1542) se o skalpování nezmiňuje, ale opakovaně obdivuje lučičnické dovednosti indiánů („jsme je nemohli napadnout, protože na nás z vody stříleli z luků“, „střílejí zručně a s neobvyklou silou“, že byl i „šíp zabodnutý do topolu píd' hluboko“ či „střílejí až na dvě stě kroků tak obratně, že nic neminou“).⁴⁴¹ Jinde tvrdí, že „umějí využívat strachu svých protivníků“.⁴⁴²

Běloši a import koní změnili mnohé kultury: kdysi opěšalé boje se vedly i s pomocí štítů, které se s jízdou na ořích postupně zmenšily, podobně jako tento šajenský (1868). Foto Detroit Institute of Arts

Z Jižní Ameriky té doby jsou zprávy o trofejních zvycích – nepočítáme-li kulturně vyspělé Inků, kteří ovšem vytvářeli a povlékali i jakési hudební „bubny staženou kůží nepřátelských válečníků, že [jejich] hrudní kůže tvořila blánu a na ní spočívaly paličky z paží a nad nimi čněla hlava, do jejichž úst se strčila flétna při větru vydávající tóny“ – zřídkačejší.⁴⁴³ Nicméně o šokujících bubnech lidí z provincie Sausa věděl již v 16. století Garcilaso de la Vega Inka, rodák z Peru a míšenec incké princezny a conquistadora: „Bývali vcelku bojovní a *zaživa stahovali* z kůže ty, jež zajali v boji. Někdy jejich kůže vycpali popelem a vystavili je ve svatyních jakožto trofeje válečné, někdy jimi potáhli bubny, aby – jak říkali – strašili a zaháněli své nepřátele v úprk oním zvukem z kůže jejich bratrů,“ čteme o lidu Huanca.⁴⁴⁴ Araukáni dělávali flétny

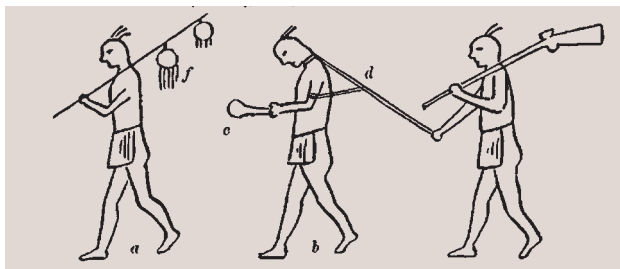
z holenních kostí, jež někdy „vytahovali z obětí i *zaživa*“.⁴⁴⁵ Vůbec nejlépe prý zněli Španělé.

Slavný Hans Staden, německý žoldák, dělostřelec a námořník, byl zajatcem u kanibalských Tupinambů (Tupinambá) v Brazílii, s nimiž nedobrovolně žil devět měsíců. V roce 1557 vydal etnograficky hodnotnou zprávu, kde mimo jiné líčí jejich rituály (víra ve sny před bojem), taktiku (útočili za svítání), zbraně (především luky a šípy s kostěnými hroty či zuby ryb) a také jejich životní étos: „Muž vidí největší čest v tom, když zajme a *pobije hodně nepřátel*, neboť to je u nich obvyklé. Má tolik jmen, kolik nepřátel zabil, a nejvážnější jsou ti, kteří mají mnoho jmen.“⁴⁴⁶ O trofejích – kromě snědených torz lidí – Staden nepíše.

V dalším klasickém díle Jeana de Léry o poznávání země, kteráž „Brasilia slove“, z roku 1590 najdeme dalších pár zmínek opět o Tupinambech, kteří dle

něj vedli ustavičnou válku. Jako trofeje mívali i písťaly z kostí nepřátel, na niti o dvou loktech zděli „zuby týchž nepřátel nastrkané“ kolem svých hrdel nesli a „leby zbitých velmi pilně pospolu schovávají“ a „obširně se (těmi lebkami) pochlobují“. ⁴⁴⁷ De Léry nezmiňuje, co se dělalo s odňatými vlasy zabitých a snědených zajatců (byť připomíná, že dvěma zajatým Portugalcům „na posměch bradu vytrhali“), ale udává, že jiný spisovatel o obyvatelích ostrova Zamban uvedl: „Hlavy nepřátel zbitých přibíjeti obyčej měli a zuby jejich na hrdle zavěšené na schloubu nosívali. Ti pak, kteříž zabíjejí nepřátele své, za zvláštní čest a hrdinský skutek sobě to počítají...“ ⁴⁴⁸

U týchž indiánů Yves d'Evreux, jenž v Americe pobýval v letech 1613 a 1614, pozoroval, jak se hojně na těle zdobí (bedra i paže) a že do boje nosí na hlavě „paruku nebo hučku vyrobenou z červeného, žlutého, zeleného a fialového peří, již připevňují k vlasům svým pomocí jakéhosi lepidla či klihu“. ⁴⁴⁹ U tupinambských sousedů („Miarinensés“) pak d'Evreux píše, že „mají také zvyk, ježž jsem pozoroval i u Tupinambů, nositi písťalky a flétny vyrobené z kostí nohou, stehen a paží svých sokův, z nichž vyluzují silné, ostré a jasné zvuky a za jejich zvuku zpívají své písně, zejména když jdou do války“. ⁴⁵⁰ Obsáhle popisuje brazilské tetování kurážných bojovníků i žen – „řežou se velmi ostrým zubem *aguti* a barví jistým druhem na uhlí spálené hmoty, kteráž se přikládá na ránu a jizvy již nikdy nevymizí“ – a píše, že si ženy po „zajatých či zabitých otcích a manželích“ vytrhávají ze žalu vlasy či jak se berou zajatci a coby otrokům jim indiáni někdy „rozseknou hlavy“ a snědí je. ⁴⁵¹ Duchovní d'Evreux sice v knize *Voyage dans le Nord du Brésil fait durant les Années 1613 et 1614* (dopsáno asi 1615) vypráví, jak byli „naši divoši“ v boji s obávanými Tremembé (Tapuia) „nalezeni s rozštípnutými hlavami a na tělech s kamennými sekerami, nástroji zvěrstev, neb je mezi nimi zvykem nikdy nepoužívat zbraň, kterou již zabili nepřítele“, přičemž jednu z palic „stále potřísněnou krví, s trochou lepkavých vlasů a s trochou mozku“ osobně viděl, ovšem o nějakých trofejích již nepíše. ⁴⁵² Na jednom místě se ale zmiňuje o *coupu*, záslužném dotyku poraženého nepřítele: „Udeří ho rukou do ramene a říká mu: ‚Činím z tebe svého otroka‘“, což ten i uznával, jakkoli „byl veliký“. ⁴⁵³

Detail scény vázané k 12. červenci 1666, kdy Iroké-zové odvádějí zajatce k obětování (drží chřestící tykev) a mají i sbírku zavěšených skalpů. Repro Pierre Joseph Chaumonet 1666

V průběhu 17. století hodnověrnějších zpráv o skalpech přibývá. Friederici vyzdvihuje ze severu světadilu tři pojednání: kapitána Smithe z území dnešní Virginie, Lescarbotovo z Nového Skotska (nejvýchodnější kanadská provincie Nova Scotia) a především Champlainovo z povodí řeky Svatého Vavřince v dnešní Kanadě. V roce 1603 se tam Samuel de Champlain zúčastnil oslav spojených algonkinských indiánů a Montagnaisů (Naskapiů), jejichž náčelník Anadabijou spolu s bojovníky slavil porážku Irokézů, kteří u pevnosti Fort Ticonderoga prvně čelili palným zbraním. Francouzský kartograf a cestovatel popsal, co se dělo při skalpovém tanci: „Brali do rukou skalpy (*testes*) svých nepřátel a zavěšovali je... Zabili jich [Irokézů] asi stovku, jejich kštiny odřízli a slavili s nimi... Jeden z náčelníků, Tessouat, seděl mezi tyčemi, na kterých byly navěšeny skalpy (*testes*) jejich soků.“ ⁴⁵⁴ Tomu, že správný výklad slova *testes* jsou skutečně „skalpy“, a nikoliv „hlavy“ (dnes *têtes*), nasvědčuje Champlainův další report z roku 1609. Vítězové včetně Huronů mučili zajatého Irokéze. „Stáhli mu kůži z vršku hlavy (*escorcherent le haut de la teste*) a polili mu korunu vroucí pryskyřicí... Kůžku z hlavy (*la peau de la teste*), již předtím stáhli stejně jako u dalších obětí útoku, si schovali...“ ⁴⁵⁵

Champlain osobně sledoval „kromě dalších hrůz indiánského válečnictví skalpování mrtvých i mučení zajatců a byl přítomen přivítání návratu skalpy obtěžkaných vítězů do Tadoussacu. Jak se flotila kanoí blížila tábora, ženy si strhávaly šatstvo a plavaly k lodkám, kde si s triumfálními výkřiky přebíraly skalpy do své péče. Pak následovaly slavnosti a tance, kdy byl i Champlainovi věnován skalp.“ ⁴⁵⁶

K irokézskému či huronskému mučení patřilo také skalpování. Útrapy bližních a služebníků Tovaryšstva Ježíšova v Nové Francii zachytil Grégoire Huret (1664). Wikimedia Commons

A jak se píše v sebraných spisech tohoto zakladatele Québecu a prvního guvernéra Nové Francie, cenný dar si se dvěma štíty opravdu vzal, aby nové přátele potěšil – a hlavně neurazil. Chtěli po něm dokonce, aby skalp ukázal králi!

Podobně se v téže době o skalpování u Mikmaků na východě Kanady zmiňuje právník Marc Lescarbot, když vzpomíná na svou expedici z let 1606 a 1607. „Mrtvým odnímají hlavy (*têtes*) v co nejvyšších počtech, jakých se dobérou, a ty pak rozdělují mezi své kapitány, ale mrtvolu nechávají na místě. Spokojí se s kůží (*peau*), kterou suší a vydělávají, čímž vytvářejí trofeje do svých chatrčí. Mají z nich tu největší potěchu. A když dojde na obřadnou slavnost, berou je, tančí s nimi, zavěšují si je kolem krku či paží nebo

i na opasky a někdy v záchvatu zuřivosti do nich též koušou,“ uvádí kniha vydaná roku 1609.⁴⁵⁷ Zmiňuje se o zajímavém incidentu, kdy při cestě na ostrov Grand Manan měl jeho průvodce Secoudon (Chkoudon) za pasem jeden či dva skalpy (psány jako „hlavy“) nepřátel, ale nešťastnou náhodou skončily pod vodou, což indiána tak „zarmoutilo, že to otevřeně a hlasitě oželel“.⁴⁵⁸ Lescarbot dodává, že bytí vítězové i ženám a dětem někdy „odřezávají vlasy“ (není tedy zřejmé, zda míní drobné skalpování s kůží nebo jen ostříhání) a zotročí je, šetří je na životě, takže „si uchovávají více lidskosti než někteří křesťané, jak jsme viděli v nedávných trablích“.⁴⁵⁹ Roku 1612 navíc psal Lescarbot o Penobscotech (Abenaki) z oblasti New Brunswicku, kde při indiánském pohřbu nesl

stařec dlouhou tyč, na níž „se houpaly tři hlavy nepřátel“ – asi k uctění mrtvého.⁴⁶⁰

Třetici Friedericim zmíněných příkladů ze samého počátku 17. století uzavírá zkušenost kapitána Johna Smithe vydaná roku 1612 o tom, jak vznikala Jamestown v nynější Virginii. Pakliže měli tamní Powhatanové, v jejichž jazyce znělo označení pro nepřítele *marrapough*, příležitost, chytali prý v boji „své soky za vlasy“ (*haire*) a jejich vládce (Powhatan) trestal zapřisáhlé nepřátele přivázáním ke stromu, kdy jim byly mimo jiné „mušlemi či břity rákosu odkrojeny kusy kůže z hlavy a tváře“.⁴⁶¹ Podobně se ve své relaci zmiňuje Henry Spelman, anglický zběh, jenž žil mezi Powhatany, o předsmrtné potupě domorodých zločinců: „K těm, kteříž měli zemřít, přišel vykonavatel a mušlí jim odřízl jejich dlouhé lokny (*long Locke*), jež nosili na levé straně hlav svých.“⁴⁶² Jednou, v roce 1608, tito indiáni vyrazili na válečnou výpravu proti sousedním Payankatankům. Zabili jim 24 mužů. S sebou pryč si pak „odnášeli dlouhé vlasy (*long haire*) z jedné strany jejich hlav [druhou mívali v typickém účesu totiž vyholenou] spolu s kůží odčiněnou (*cased off*) mušlemi či rákosím... Lokny vlasů s kůžkami (*lockes of haire with their skinnes*) navěsil na motouz mezi dvojici stromů jakožto okázalý triumf ve Werowocomoco,“ uváděl Smith s tím, že šlo o „příšernou krutost“.⁴⁶³ Pro doplnění: v roce 1979 prozkoumal fyzický antropolog ostatky jednoho Angličana, jenž byl v tehdejší virginské kolonii patrně obětí indiánského nájezdu (roku 1622). Jeho vážně poničená lebka vedla vědce k závěru, že „byl skalpován“ – ovšem zřejmě už dovezeným ocelovým nožem z Anglie, nikoliv původním náčiním, kupříkladu takovým ostrým štěpem z rákosy.⁴⁶⁴

Stojí za dovětek, že si ani slavní Pilgrim Fathers, angličtí zakladatelé USA z lodi *Mayflower*, nepočínali vždy nějak ctnostně. Nejprve žili s indiánskými Wampanoagy (Wôpanâak) v míru. Tři roky po založení kolonie New Plymouth však došlo v osadě Wessagusett k rozporům, kdy domorodci tvrdili, že jim Evropané kradou jejich kukuřici. Vojenský velitel Myles Standish se kvůli šířeným zvěstem a drbům obával útoku několika Massachusettů, takže je i s náčelníkem Witawametem vylákal z lesa do pastí, kde je Angličané nečekaně zabili – až na náčelníkovu bratra. Mladíka oběsili a „Standish přikázal, aby

Titulní list Sagardových cest a misíj mezi Hurony. Repro Gabriel Sagard 1632

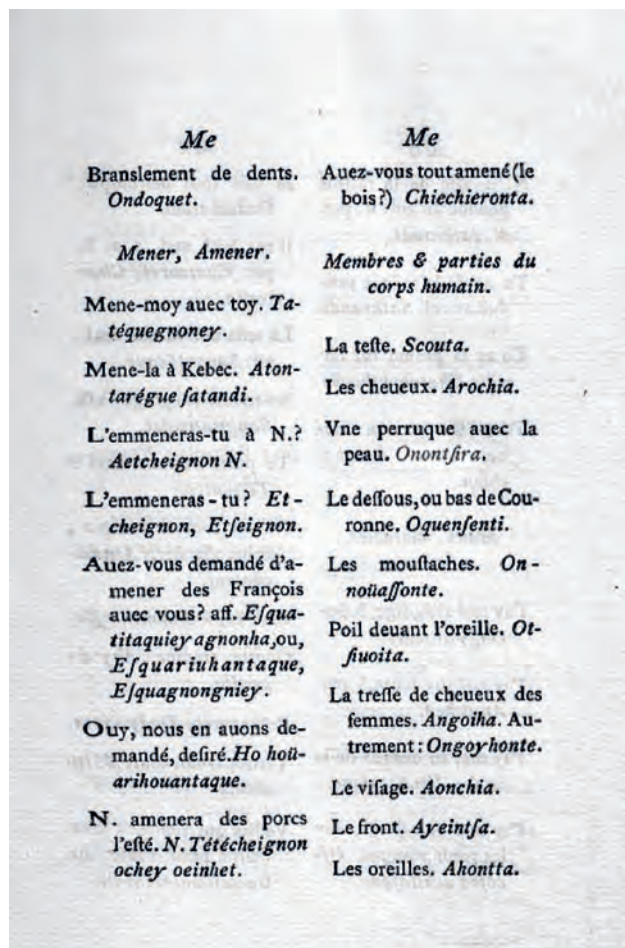
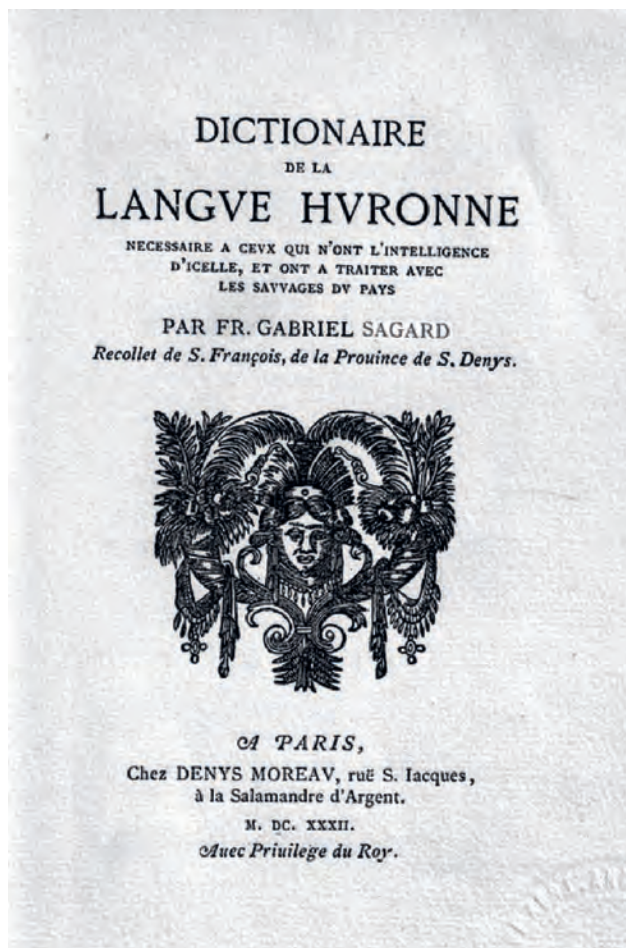
Witawametovu hlavu usekli“, načež byla převezena do Plymouthu, kde „byla vystavena na hradbě jako hrůzná varování indiánům, kteří by chystali útoky“.⁴⁶⁵ Podobně v Plymouthu skončily ještě roku 1676 hlavy wampanoažského sačema Metacometa („Krále Philipa“, jenž se vzepřel kolonistům) a spojenkyně Weetamoo, vůdkyně Pokanoketů, přičemž náčelníková hlava „trčela na kůlu dalších pětadvacet let“.⁴⁶⁶

Výjimečně dobrým zdrojem pro poznání původních zvyklostí severoamerických indiánů – třeba včetně Evropany tehdy již pozapomenutého tetování – byl misionář Gabriel Sagard, křtěný Théodat, jenž působil u Huronů, přesněji Wyandotů. Učil se i jejich jazyk.

Huroni měli respekt: uměli se ohánět noži, již záhy po kontaktu kovovými, a také bojovými palicemi, které různě zdobili – sklíčky, olůvky (18. století).
Foto British Museum

Sagardův huronsko-francouzský slovník, kde se vůbec prvně objevuje nativní pojem pro skalpování: slovo *onontsira* (vpravo mírně zvýrazněno). Repro Gabriel Sagard 1632

V letech 1623 a 1624 byl svědkem, jak si tito indiáni z bojiště odnášeli hlavy zabitých soků (dokonce i žen a dětí), ale když „jsou příliš obtěžováni, spokojí se i s odnětím kůže spolu s jejich vlasy (*la peau avec sa chevelure*), čemuž říkají *onontsira*, vydělají je a užívají jich posléze jako trofejí; a v čase války je věší na palisády či zdi svých měst, přičemž je navazují na konec dlouhé tyče“.⁴⁶⁷ Pozor, toto svědectví je obzvláště důležité, neboť se patrně vůbec poprvé objevuje v evropském jazykovém prostředí nativní pojem pro skalpování, scalp. Tento výraz Sagard zařadil i do sekce svého francouzsko-huronského slovníčku pro rozličné části těla, a to hned za „vlasy“ jako: „*une perruque avec la peau = onontsira*“ čili „paruka, kštica s kůží“.⁴⁶⁸

To, že si kořist brali i původní nepřátelé Huronů, někteří z Irokézů, zaznamenal nizozemský bradýř

(od roku 1630 ve Fort Orange) a posléze mladý obchodník Harmen Meynderts van den Bogaert. Ten se vypravil v zimě 1634/1635 do míst, kde žili Mohavkové („Maquas“) a Oneidové, členové kmenového svazu Pěti národů. Byl jedním z prvních bělochů, který se na severním území dnešního státu New York s indiány setkal, přesto už ve svém deníku referuje o braní trofejí. Nejprve, dne 23. prosince 1634, pouze o hraném, předstíraném, když se při cvičném boji dvacítky mužů s kyji a holemi tahali Mohavkové za vlasy tak, jako by je sokům odebírali: „Někteří měli zbroj a helmy, jež sobě vyrobili z proutí a šňůr tak spletených, že jimi žádný šíp či sekera nemohly proniknouti. Poté, co se takto dlouho potýkali, vyběhli protivníci proti sobě; a jeden *chytil druhého za pačesy*, jak činí s poraženými soky, jimž by následně hlavy

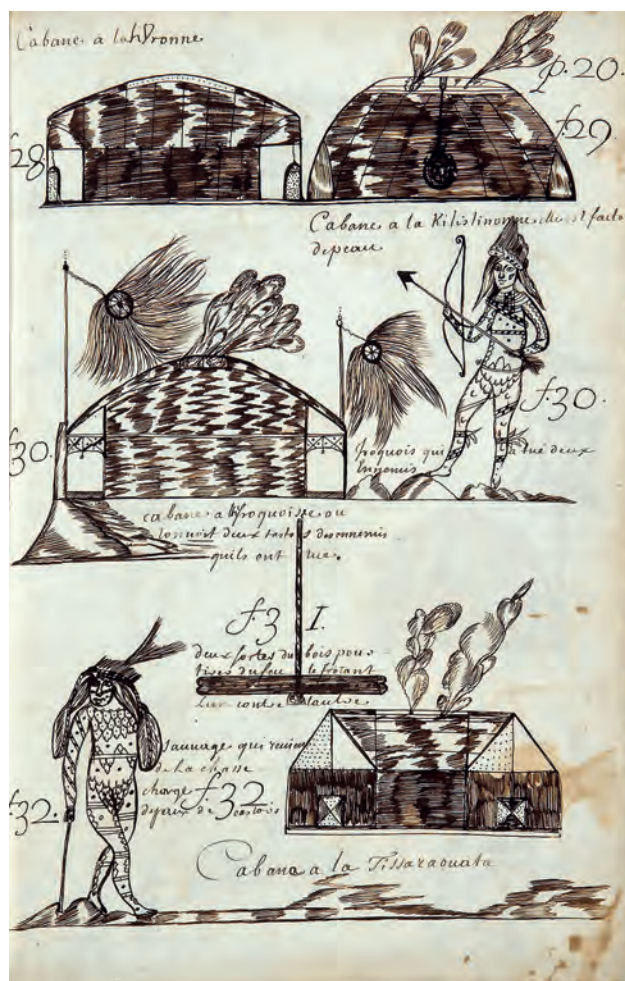
K nepříteli se Huroni plížili tiše, v mokasínech (exemplář z roku 1815). Foto MET

jejich setnuli.⁴⁶⁹ O týden později však už van den Bogaert popisuje skutečné trofeje. Na něco přes metr široké vstupní bráně oneidského opevnění „stály tři dřevěné sochy vyřezané do podoby mužů a na nich jsem viděl *povlávatí tři skalpy* (holandsky *b/locken... wilden haer*, v anglickém překladu *locks fluttered*), jež odřezali z hlav zabitých indiánů jako důkaz svého pravého vítězství. Tento hrad má dva vchody, jeden na východě a druhý na západní straně. I na východní brance se třepotala *kadeř* (holandsky i anglicky *lock*), ovšem vstup byl o stopu a půl užší,“ stojí v zápisu ze 30. prosince 1634, kdy zvědavý Holanďan na ostrohu za dvěma řadami palisád napočítal 66 domů plných zásob – se spoustami sušených lososů.⁴⁷⁰

V přiloženém slovníčku, v prvním mohawsko-nizozemském lexikonu, jsou i výrazy pro různé části těla. Nechybí výrazy pro „vlasy“ (*anochquis*, výslovnost *onúhkwis*) a „hlavu“ (*anonsi*, vyslovuje se *onú:tsi*), nicméně původní nativní pojem pro skalp se nedochoval.⁴⁷¹ Skalpování či trofeje ani u těchto indiánů nebyly primárním účelem válčení, preferováno bylo brání zajatců. Jeden z editorů Bogaertova díla, Charles Gehring, už dříve etnohistorikům vysvětloval, že koncem 17. století se v americké holandštině prosazoval místo pojmu *locken* („chomáč, kadeř vlasů“) výraz *kruyn* („koruna“ vlasů), čehož užívali i Angličané v oblasti kolem New Yorku, a tak po roce 1680 zmiňovali *crown* (skalp) zabitých bojovníků.⁴⁷² Zprávu jezuity Pierra-Josepha Chaumonota

z 12. července 1666 doprovázela navíc i jedna z prvních kreseb se skalpy v této oblasti: „Dva irokézští válečníci se vracejí z výpravy, první nese tyč, na níž visí *dva skalpy*; druhý, už s mušketou přes rameno, drží zajatce na vodítku.“⁴⁷³ A v díle *Codex canadensis*, které vzniklo kolem roku 1700, je na straně 20 pérovka tetovaného Irokéze s lukem, jenž zapálil dům Huronů, před nímž jsou dle popisku na tyčích *deux testes*, ovšem evidentně nejde o „dvě hlavy“, nýbrž o dva skalpy na okruzích s visícími vlasy.⁴⁷⁴

O tom, že misionářská činnost v oblasti mezi Hurony a jejich soky nebyla lehká, svědčí další zmínky o skalpáži, které uvádí Francesco Giuseppe

Codex canadensis (kolem 1700) obsahuje i scénu se zjevně zavěšenými skalpy, přestože jsou popisovány jako „dvě hlavy nepřátel“. Zvláštní pojem se ujal později. Wikimedia Commons